

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия "Филология. Социальные коммуникации". Том 24 (63). 2011 г. №4. Часть 1. С.291-296.

УДК 655.41(4УКР–4М)

КЛЮЧОВІ ПОДІЇ СТАНОВЛЕННЯ ВИДАВНИЧОЇ ПРАКТИКИ НА МИКОЛАЇВЩИНІ

Скрипарчук А.Л.

*Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна*

У статті проаналізовано історію зародження та становлення видавничої справи на Миколаївщині, появу друкарень та їх розвиток.

Ключові слова: *видавнича справа, Миколаївщина, друкарня, літографія.*

Постановка проблеми. Видавнича справа на Миколаївщині на сьогоднішній день є малодослідженою. У даній статті ми ставимо за мету розглянути історію зародження та тенденції розвитку видавничої сфери Миколаївщини.

Завданням даної статті є простежити хронологію й особливості формування мережі друкарень у Миколаєві кін. XVIII ст. – поч. XX ст.

Актуальність роботи пов'язана з необхідністю багатоаспектного та системного вивчення матеріалів історії видавничої діяльності Миколаєва.

Перша друкарня в Миколаєві з'явилась в 1797 році при Чорноморському адміралтейському правлінні. Ініціатором створення, а в подальшому й координатором її діяльності виступив голова чорноморського адміралтейського правління Микола Мордвинов (1754-1845 рр.), який передбачав, що новостворена друкарня (її офіційна назва – «Черноморская Адмиралтейская Типографія») виступатиме основним постачальником книжкової продукції населенню південної Малоросії. Головним завданням протягом багатьох років роботи друкарні залишалося задоволення морських потреб – друк морських карт, довідників, статутів, перекладів морських творів, а також різноманітних навчальних посібників для вихованців Чорноморського кадетного корпусу, переведеного в 1795 році з Херсона до Миколаєва [2, с. 4]. Згодом М. Мордвинов запросив долучитися до розбудови видавничої справи в Миколаєві відомого на той час московського друкаря, книгопродавця й автора багатьох шрифтів Семена Іполитовича (Іоанникійовича) Селівановського.

Уже в 1797 році в миколаївській друкарні виходить перша книга «Букварь французский (новый)». Окрім морської літератури, друкарня приймала й громадянські замовлення. У 1798 році друком виходить поема «Таврида, или Мой летний день в Тавическом Херсонесе» С.С. Боброва, який в Адміралтейській канцелярії обіймав посаду перекладача. Книга вийшла з іменною посвятою: «Черноморского флота начальнику Адмиралу Николаю Семеновичу Мордвинову [5, с. 2]. У 1779 році вийшла

й поетична книга В. Петрова «Торжественное венчание на царство и помазание е.и.в. Павла Перваго...».

Проте справжньою подією у видавничій справі на півдні України, а також у розвитку науки стала поява історичного твору поручика й письменника П. М. Захар'їна «Новый Синопис, или Краткое описание происхождения словено-российского народа», у якому автор продовжив традиції «Киевского Синописа 1674 года» – першого підручника з історії Русі.

З 1798 року друкарня переходить під юрисдикцію Штурманського училища, створеного на місці Кадетського корпусу. Керівництво типографією віддано професорові П.І. Суворову. Дуже плідним для друкарні училища став період 1799-1800 рр., коли було опубліковано цілий ряд видань:

«Отбытие его преосвяш. Афанасия еп. Воронежского и Черкаскаго... из города Коломны в Воронежскую епархию, описанное, из любви и преданности, коломенским купцом Федором Ивановым Сурановым. Миколаїв, друкарня Чорноморського штурманського училища». – 1799. – 18 сторінок;

«Безу Э. Математический мореходный курс. – Геометрия. Плоская и сферическая тригонометрия». – Ч.2, – 1800. – 200 сторінок;

«Теорико-практическое наставление о гражданской архитектуре, в пользу домостроителей собрано из лучших писателей с приличными чертежами. Издано в Николаеве флота капитаном Христофором Бернарде Графом». – 1800. – 212 сторінок;

Луценко «Ода на всерадостное прибытие его имп. величества государя цесаревича и великаго князя Константина Павловича в черноморская училища октября 1800 года». – 1800. – 9 сторінок;

Сори, аббат «Полный курс математики... Т. 2. Перевел с французскаго языка артиллерии лейтинант Иван Горбовский». – 1800. – 149 сторінок;

«Таблицы полуденных склонений Солнца и видов Луны на 1801, 1802, 1803 и 1804 годы; сочиненныя на гринический меридиан, по истинному времени юлианскаго счисления, или старого стиля». – 1800. – 16 сторінок.

Усі книжки видавалися гражданським шрифтом. У жанровому відношенні це суміш навчальної літератури та офіційних промов і панегіриків. Друкарня Чорноморського штурманського училища залишалася єдиним постачальником видавничої продукції на південних землях, доки у 1811 році в Одесі не відкриється своя друкарня [4, с. 5].

За час свого існування друкарня кілька разів була реорганізована. Це було спричинено багатьма умовами, зокрема – зміною підпорядковуючого органу, матеріально-технічним забезпеченням тощо. Так, зі створенням у 1803 році Гідрографічного депо Чорноморська типографія морського відомства переходить під його керівництво [3, с. 173].

Матеріально-технічне забезпечення Чорноморської типографії постійно удосконалювалося. У 1832 році при ній відкрито літографію, у якій налічувалося 4 літографічні верстати, 1 прес і 25 літографічних каменів різної величини. Загалом тут працювали 3 типографи й 4 спеціалісти з літографічного мистецтва.

Із переходом типографії під юрисдикцію Штабу, що керував Морською частиною в Миколаєві, відбулися й суттєві зміни в її роботі. Зокрема штат працівників збільшився до 13, з'явилося 5 ручних станків. Шрифтів – всього 164 пуда 18 фунтів, в тому числі російських – 154 пуда 15,5 фунта, німецьких – 4 пуда 13 фунтів, французьких – 12,5 фунта, літер (дерев'яних різного розміру) – 426 штук. Також було відкрито словолитню – майстерню з виготовлення шрифтів та інших типографічних матеріалів [3, с. 174].

У підпорядкуванні Штабу Морської частини Чорноморська типографія разом із літографією й словолитнею перебували недовго. Згодом вони передані Управлінню Штабу Головного командира Миколаївського порту, який у свою чергу віддає їх в оренду помічникові Голови Гідрографічної частини Миколаївського порту капітан-лейтенантові Є.С. Павловському. Саме Єгор Савич Павловський з 4 січня 1865 року розпочинає видання першої миколаївської газети «Николаевский вестник».

Після трагічної смерті Є.С. Павловського у вересні 1870 року його родичі передають газету капітан-лейтенантові Василю Михайловичу Краєвському, якому у червні 1872 році вдалося відкрити власну типографію, а при ній і літографію.

Із 1869 року, коли унтер-офіцер Іван Васильович Богомоллов відкрив свою типографію, розпочинається відлік часу стрімкого розвитку приватних видавництв у Миколаєві. До кінця XIX століття в місті успішно функціонувало шість типографій: уже згадані нами типографії В. Краєвського (її в 1874 році купує дружина депутата Міської думи Юлія Григорівна Рено), І. Богомоллова (1869-1900 рр.), а також типографія й літографія фрідріхштатського міщанина Юлія Оскаровича Якубовича (1883-1899 рр.), «Русская типо-литография» дружини капітана другого рангу Ольги Іванівни Рюміної (1876-1900 рр.), типографія Андрія Миколайовича Юрковського (1873-1876 рр.), «Новая типография» Адольфа Григоровича (Абрама Мошковича) Шнейдера (1896-1912 рр.).

Причин такого стрімкого розвитку видавничої справи в Миколаєві було кілька: по-перше, невпинний розвиток науки, освіти, техніки спричинив до збільшення попиту на друковане слово – нові неперіодичні й серійні видання; по-друге, дефіцит друкованого слова сприяв швидкому збагаченню видавців, тому видавнича справа стала вигідною в умовах формування книговидавничого ринку. Принагідно згадаємо, що влітку 1912 року власник «Новой типографии» Адольф Шнейдер (типографія з'явилася в місті в 1900 році), зібравши у замовників 200 тисяч рублів, виїхав із міста [3, с. 175].

Початок нового XX століття ознаменований появою нових типографій, власниками яких тепер є професійні видавці, літератори, редактори. Зокрема одними з найвідоміших просвітників і видавців 1900-х років були брати Білолипські – Лука й Іван. До речі, Лука Петрович Білолипський розпочинав свою трудову діяльність спеціалістом у типографії І.В. Богомоллова. За свою наполегливу роботу одержав звання почесного громадянина, був обраний і до місцевої думи.

Власником ще однієї типографії в Миколаєві був літератор Валентин Дмитрович Тарновський – видавець і редактор миколаївських газет «Николаевские новости», «Трудовая копейка», «Южное слово», «Голос жизни».

Однак розвиток видавничої справи на той час був можливий лише в самому Миколаєві. Відомо, що тільки кілька спеціалізованих типографій працювали в інших містах сучасної Миколаївської області – Вознесенська військова типографія, яка обслуговувала військові підрозділи у Вознесенську, Вознесенська громадянська типографія, у якій виходила друком газета «Эхо Буга», а також Ольвіопольська типографія.

Епоха розвитку видавничої справи й періодичних видань на Миколаївщині пов'язана з ім'ям Сергія Петровича Юріцина. Так, у 1901 році він стає власником і редактором однієї з перших миколаївських газет «Южанин» (що виходила в Миколаєві з 1884 року, перший редактор-видавець М.В. Рюмін). 2 грудня 1901 року С. Юріцин перейменовує газету на «Южную Россию» – «Ежедневную политическую, экономическую и литературную газету». У цьому ж номері редактор у короткій формі висловив основну програму свого періодичного видання: «Являясь выражением интересов южной окраины России, газета свое главное внимание обращает на всестороннюю разработку экономических и культурно-общественных вопросов, выдвигаемых жизнью избранного ею района».

Учений-садовод, який одержав освіту в Петербурзькому лісничому інституті і продовжив навчання в Сорбонні, почесний громадянин Миколаєва С.П. Юріцин дотримувався ліберальних позицій, тому згодом у 1905 році «Южная Россия» була заборонена. Сергій Петрович від'їжджає до Петербурга, де обіймає посаду видавця щоденної суспільно-політичної й літературної газети «Сын Отечества». Після кількох публікацій викривальних фейлетонів, які належали перу самого С. Юріцина, випуск цієї газети був призупинений на три місяці. Тоді ліберал взяв в оренду газету «Наши дни», яка вже з 5 лютого 1905 року була офіційно заборонена.

У березні 1905 року видання газети «Сын Отечества» відновлено. Проте знову ж таки за рішенням Петербурзької судової палати газета була заборонена, а видавець С.П. Юріцин і редактор Г.І. Шрейдер на початку 1907 року були засудженні до ув'язнення у фортеці. Сергію Петровичу вдалося виїхати за кордон – до Єгипту [3, с. 180].

Наприкінці 1910-х років С.П. Юріцин знову з'являється в Миколаєві, де 20 грудня 1918 року колишня демократична дума вибрала Юріцина комісаром міста. 23 грудня 1919 року громадянська влада в місті на 30 днів опиняється в руках С.П. Юріцина, але вже 30 лютого 1920 року разом із денікінськими військами він виїжджає до Одеси.

В історію розвитку видавничої справи в Миколаєві Сергій Петрович Юріцин увійшов не лише як один із найбільш відомих власників міської друкарні, редактор однієї з перших миколаївських газет «Южанин» («Южная Россия»), але і як зачинатель традицій наукових видань у Миколаєві. Так, із 1 серпня 1901 року С.П. Юріцин розпочав видавати й редагувати перший в Україні керамічний журнал «Керамическое обозрение» (1901-1905 рр.), який мав підзаголовок «спеціально технічній журналъ глиняного, известкового, стелянного, цементного, фарфорового и соприкасающихся съ ними производствъ».

Аналіз досліджень із проблеми. Основою для дослідження видавничої справи Миколаївщини є праці О. Глушка, Ю. Демченка, А. Журавель, А. Золотухіна,

І. Іванова, С. Кононовича, М. Куйбар, Н. Малиновської, С. Маслової, Е. Мірошніченка, А. Пильненького, Н. Стеценка, А. Тамбовцевої, А. Троянова, С. Тупайло.

Історія видавничої діяльності Миколаївщини досліджували Октябрина Федорівна Ковальова та Вадим Павлович Чистов, які у монографічному дослідженні «Очерки истории культуры Южного Прибужья», в одному із розділів розкрили історію розвитку миколаївських типографій, газет і журналів з кінця XVIII до XX століття, виявлення певної видавничої традиції. До нині це найбільш повне дослідження історії друкованого слова в Миколаєві [3].

У довіднику Д.В. Вальденберга «Справочная книга о печати всей России», 1911 р. в алфавітному порядку вміщено адреси 10 миколаївських типографій та ініціали їх власників. Цей довідник виявляє неабияку історичну цінність: адже в ньому подано ім'я видавця С.П. Юріцина, який в 1911 році вже не займався видавничою справою в Миколаєві [1, с. 350].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, уже з кінця XVIII століття в Миколаєві спостерігався стрімкий розвиток видавничої справи. Перш за все це спричинено тим, що в місті функціонували друкарні, які виготовляли продукцію для задоволення різноманітних потреб. Поява нових приватних друкарень і залучення до розвитку видавничої справи в Миколаєві справжніх професіоналів сприяли здоровій конкуренції на книжковому ринку, розвитку якісної видавничої продукції, періодичної преси.

Можна зробити висновок, що розвиток видавничої діяльності на Миколаївщині періоду кінця XVIII – початку XXI ст. з одного боку відбиває основні віхи і риси розвитку галузі у провінції, з іншого – характеризується власною специфікою: появою друкарень, розвитком періодичної преси, особливостями розвитку журнальних видань тощо. Зародження друку в Миколаєві припадає на часи активного розширення меж Російської імперії, розбудови нових міст на півдні та південному заході. Друковане слово стає знаком поступової урбанізації нової території і «державної присутності» в регіоні. Привертає увагу той факт, що друк у Миколаєві довгий час мав переважно «офіційний», книжний характер, періодика ж виникає лише у 1865 році. На нашу думку, подальшого дослідження заслуговує зародження та розвиток періодичної преси, а також сучасний стан видавничої сфери Миколаївщини.

Список літератури

1. Вальденбергъ Д.В. Справочная книга о печати всей России / Д. В. Вальденбергъ. – С. – Петербургъ: Т-во Художественной Печати, 1911. – 656 с.
2. Журавель А. Перша друкарня в Миколаєві (з історії рідного краю) / А. Журавель // Південна правда. – 1958. – 21 жовтня. – С. 4.
3. Ковалева О. Ф. Очерки истории культуры Южного Прибужья. [В 3-х книгах] / Октябрина Федоровна Ковалева, Вадим Павлович Чистов. – Книга 3. – Николаев: Тетра, 2002. – 220 с.
4. Книги и брошюры, изданные в Николаеве (1789-1917). Каталог коллекции Николаевского областного краеведческого музея / Сост. И.В. Гаврилов. – Николаев: Николаевский областной краеведческий музей, 1996. – 10 с.

5. Тамбовцева А. Друкарня «при гирлі Інгулу» [Про першу друкарню в Миколаєві наприкінці XVIII століття] / А. Тамбовцева // Ленінське плем'я. – 1973. – 10 лютого. – С. 2.

Скрипарчук А.Л. Ключевые события становления издательской практики на Николаевщине // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т.24 (63). – №4. Часть 1. – С.291-296.

В статье проанализирована история зарождения и становления издательского дела на Николаевщине, появление типографий и их развитие.

Ключевые слова: *издательское дело, Николаевщина, типография, литография.*

Skryparchuk A.L. Key events of becoming of publishing practice on Mykolaiv // Uchenye zapiski Tavricheskogo Natsionalnogo Universiteta im. V.I. Vernadskogo. Series «Filology. Social communicatios». – 2011. – V.24 (63). – №4. Part 1. – P.291-296.

In the article the history of origin and becoming of publishing business in Mykolaiv, appearance of printing-houses and their development are analysed.

Key words: *publishing business, Mykolaiv, printing-house, lithography.*

Поступила до редакції 19.08.2011 р.